

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Красовський Олександр Петрович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Патрай Тарас Павлович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Міжнародні стандарти мають важливе значення для законодавства України, оскільки вони забезпечують його відповідність загальноприйнятим нормам і принципам у глобальному правовому просторі, сприяють гармонізації та модернізації національного законодавства міжнародним нормам і практикам, сприяють захисту прав і свобод людини, підвищенню рівня правосуддя, забезпеченню верховенства права, інтеграції держави у світовий політико-економічний простір, виконанню міжнародних зобов'язань та підвищенню авторитету держави на міжнародній арені. Особливого значення міжнародні стандарти мають в умовах збройних конфліктів, оскільки спрямовані на посилення правового механізму захисту прав людини в надзвичайних умовах збройного протистояння. Так, у відповідності до звіту Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України про стан дотримання міжнародного гуманітарного права в ході російсько-української війни «були зафіксовані порушення звичаєвих та конвенційних норм МГП і норм МППЛ, зокрема Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» з боку російських військ та окупаційної влади [1]. Проте, основна проблема полягає в тому, що наявність міжнародних договорів та угод, які регулюють закони і звичаї війни, не завжди забезпечує їх ефективне виконання на національному рівні, що створює розрив між міжнародними зобов'язаннями держави та їх реальним виконанням на практиці.

Держава, як суб'єкт міжнародних відносин, не може функціонувати без врахування норм та принципів міжнародно-правових актів у внутрішньонаціональному законодавстві, про що йдеться мова в таких міжнародних актах, як: Заключний акт наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р., містить положення у відповідності до якого

держави можуть здійснювати свої суверенні права, в т.ч. встановлювати власні закони та правила узгоджуючи їх зі своїми зобов'язаннями за міжнародним правом («вільно вибирати й розвивати свої політичні, со-ціальні, економічні та культурні системи, а також право встановлювати свої закони та адміністративні правила» [4]); Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р., яка є однією із ключових угод в галузі міжнародного права, кодифікує та систематизує правила укладення, виконання, інтерпретації, призупинення та припинення міжнародних договорів. Держави-учасниці цієї Конвенції в преамбулі зауважують роль міжнародних договорів – «визнаючи дедалі зростаюче значення договорів як джерела міжнародного права і як засобу розвитку мирного співробітництва між націями, незалежно від відмінностей в їхньому державному і суспільному ладі» [5].

Правнича теорія виділяє такі види впровадження міжнародних стандартів до законодавства, як: імплементація, інкорпорація, рецесія, трансформація, відсилання [3, с. 34–35]. В межах нашого дослідження зосередимо свою увагу саме на інкорпорації міжнародних стандартів у національне законодавство в контексті збройного конфлікту.

Слід зауважити, що окрім спеціалізованих міжнародно-правових договорів міжнародні стандарти визначено в ряді документів універсальної дії, які в т.ч. застосовуються і під час збройних конфліктів.

До них, зокрема, відноситься:

- Загальна декларація прав людини 1948 р. (прийняття у 1948 р.);
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. (ратифікація у 1973 р., підстава – 2148-08);
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (ратифікація у 1973 р., підстава – 2148-08);
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. (ратифікація у 1987 р., підстава – 3484-XI);
- Конвенція про права дитини 1989 р. (ратифікація у 1991 р., підстава – 789-XII);
- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. (ратифікація у 1969 р.);
- Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) 1950 р. (ратифікація у 1997 р., підстава – 475/97-ВР) та ін. [10, с. 108].

Наприклад, прецедентна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у відповідності до норм Європейської конвенції з прав людини є нормою прямої дії на яку судові та правоохоронні органи можуть посилатися у своїх рішеннях. Наприклад, у 2023 р. до ЄСПЛ було подано 2531 заяву проти України та винесено 130 рішень, з яких

у 123 рішеннях суд визнав порушення мінімум однієї статті Європейська конвенція з прав людини, щодо порушення ст. 2 «Право на життя», ст. 3 «Заборона катування», ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність», ст. 6 «Право на справедливий суд», ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя», ст. 10 «Свобода вираження поглядів», ст. 11 «Свобода зібрань та об'єднання», ст. 13 «Право на ефективний засіб правового захисту», ст. 14 «Заборона дискримінації» [6].

Слід зауважити, що не всі належним чином ратифіковані міжнародні договори можуть безпосередньо застосовуватися на території держави, оскільки поділяються на самовиконавчі та несамовиконавчі договори, які потребують додаткового впровадження та/або зміни норм національного законодавства, на відміну від договірних норм та норм звичаєвого права, які автоматично починають діяти з початку збройного конфлікту [7, с. 44].

Міжнародні стандарти також містяться в міжнародно-правовому звичаї які включають в себе «загальної практики, прийнятої в якості закону» та існують незалежно від норм міжнародного договірного права. [8, с. 188]. Так, «звичаї міжнародного гуманітарного права мають вирішальне значення у сучасних збройних конфліктах тому, що вони заповнюють прогалини, залишені договірним правом і, таким чином, зміцнюють захист, який забезпечується жертвам» [5]. До таких звичаїв наприклад відносяться принцип розрізнення, заборона нападу на цивільних осіб та цивільні об'єкти, заборона застосування зброї, що завдає надмірних страждань, принцип пропорційності, захист медичного персоналу і санітарних установ та ін. В незалежності від того, чи держава є учасницею міжнародних договорів, вона все одно зобов'язана дотримуватись основних принципів захисту цивільного населення та обмеження методів ведення війни, які є частиною міжнародно-правового звичаю [9, с. 112].

Практика впровадження міжнародних стандартів до українського законодавства дозволяє визначити такі його способи, як: ратифікація, прийняття, затвердження, приєднання, підписання, які виступають передумовами їх імплементації, інкорпорації, рецепції, трансформації, відсилання. Інкорпорація міжнародних стандартів – це спосіб впровадження норм міжнародного права до національного законодавства, який виражається у прийнятті нових, зміні або скасуванні діючих норм права для забезпечення імплементації міжнародних норм.

Міжнародні стандарти правового регулювання в умовах збройних конфліктів визначено в ряді універсальних та спеціальні міжнародно-правових актів, міжнародно-правових звичаях та рішеннях міжнародних судів інкорпорація яких має певну специфіку, зокрема, потребує деталізованого правозастосування, адаптації національних судових систем і органів правопорядку, контролю за виконанням на національному рівні,

тлумачення положень, визнання юрисдикції міжнародних органів правосуддя та ін.

Література:

1. Рагуліна К.А. Вплив міжнародних договорів на національне законодавство України загальнотеретичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2018. №35, том 1. С. 32-36. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/648295.pdf> (дата звернення: 13.08.2024)

2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: ООН 23.05.1969 р.

3. Воюта Д. У 2023 році ЄСПЛ постановив 130 рішень у справах проти України: про що ці справи. *Юридична газета online*. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/-u-2023-roci-espl-postanoviv-130-rishen-u-spravah-proti-ukrayini-pro-shcho-ci-spravi.html> (дата звернення: 07.08.2024).

4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини): Рада Європи 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.08.2024).

5. Міжнародне гуманітарне право. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*. URL: <https://minre.gov.ua/diyalnist/napryamky-proektiv-inreintegraciyi/mizhnarodne-gumanitarne-pravo/> (дата звернення: 12.08.2024)

6. Грушко М. Джерела міжнародного гуманітарного права та внутрішньодержавного права. *Підприємство, господарство і право*. № 12/2018. С. 351–354.

7. Свиначенко Ю.П. Шкута О.О. Особливості взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2024. № 1 (83), том 2 С. 42–46. http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1-2_2024/9.pdf

8. Шкута О. О. Актуальні питання запобігання крадіжкам в умовах воєнного стану в Україні. *Правові новели*. № 22/2024 С. 235–241. http://legalnovels.in.ua/journal/22_2024/22_2024.pdf

9. Leheza, Y., Len, V., Shkuta, O., Titarenko, O., & Cherniak, N. (2022). Foreign experience and international legal standards for the application of artificial intelligence in criminal proceedings (Зарубіжний досвід та міжнародно-правові стандарти застосування штучного інтелекту у кримінальному процесі). *Revista De La Universidad Del Zulia*, 13(36), 276–287. <https://www.produccioncientificaluz.org/index.php/rluz/article/view/37557/41177>